

4. Єрмоленко С.І., Каспер І.О. Заперечення в сучасній українській мові. *Українська література в загальноєвропейському контексті: Збірник наукових праць*. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2018. С. 71–76.
5. Паславська А. Моно- та полінегація в мові : типологічний аналіз. URL: http://old.lingua.lnu.edu.ua/Foreign_Philology/Foreign_Philology/Foreign_Philology_123/articles/Paslavska.pdf (дата звернення 17.03.2020).

Єрмоленко С.І.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови

Дитюк К.А.

здобувачка вищої освіти
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

СПЕЦИФІКА ВОКАТИВА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ЛЮКО ДАШВАР «МАКС»)

Анотація. У дослідженні передбачено опис апелятивів у романі Люко Дашвар «Биті є. Макс». Автори звернули увагу на лексико-семантичні, функціонально-граматичні особливості вокативів, якими послуговується сучасна письменниця, відображаючи стан мовлення пересічних українців. Переважно в розмовному мовленні люди користуються кличним відмінком, який закріплений в сучасній українській мові, але є й форми, які не відповідають парадигмі відмінювання.

Ключові слова: звертання, вокатив, кличний відмінок, вокативне речення, апелятив, адресат мовлення.

Нині важливе місце посідають звертання серед мовних засобів, які впливають на успіх комунікації. Для досягнення успіху в комунікації передбачено такі чинники: комунікативні наміри мовця, комунікативна ситуація, мовленнєвий етикет, індивідуальні мовні уподобання мовця.

Якщо покликатися на Мар'яна Скаба, то «мають значення й місце назви адресата мовлення в конкретному комунікативному акті та позиція такої номінації у висловленні» [6, с. 71]. *Актуальність* нашого дослідження полягає у тому, що зміни, які з'явилися в теперішніх реаліях, у зверненні до адресата мовлення впливають на успіх комунікації. Для дослідження цих змін ми скористалися фактичним матеріалом з сучасної української

літератури – романом Люко Дашвар «Біті є. Макс». Мета нашого дослідження – виявити специфіку сучасного вокатива й пояснити причини, які сприяли таким змінам у звертанні до особи.

Це питання останнім часом цікавило таких мовознавців як Є. Гопштер, М. Баган, С. Єрмоленко та інших.

У «Малій філологічній енциклопедії» сказано, що «кличний відмінок – сьомий відмінок іменника, за допомогою якого виражають звертання до особи або предмета. Іменники в кличному відмінку виконують функцію звертання. У семантичному плані іменник у кличному відмінку, з одного боку, називає адресат-об'єкт, до якого звертається мовець, а з другого – є суб'єктом, який потенційно може виконати волю мовця. <...> Інша назва – вокатив» [5, с. 180].

Кличний відмінок входить до відмінкових парадигм сучасної української літературної мови. Він був або є в усіх слов'янських мовах ще з давніх-давен: найпоширеніший в українській мові, зберігся в білоруській, втрачений російською мовою. За змістом і синтаксичними функціями він близький до називного відмінка. За твердженням Євгенії Гопштер: «Сучасні закінчення кличного відмінка пояснюються як прямою спадкоємністю давньоукраїнської мови, так і частковою аналогією до відповідних закінчень іменників інших груп» [1, с. 71].

У своїх працях С. Єрмоленко стверджує, що «звертання як окрема або незалежна мовна одиниця є одним із специфічних мовних засобів. Особливо важливим видається соціолінгвістичний аспект проблеми, оскільки йдеться про мовну категорію, що надзвичайно чутлива до тих соціально-політичних зрушень, які відбуваються в українському суспільстві» [4, с. 20]. Окрім того, С. Єрмоленко вважає, що «в українській мові звертання функціонує у двох морфологічних різновидах: у номінативі й вокативі (кличний відмінок). Природним для української мови є звертання у кличному відмінку» [3, с. 31].

У романі Люко Дашвар [2] трапляються літературні й нелітературні варіанти кличного відмінка у функції апелятива. Так серед них можна виокремити:

І. Антропоніми: 1) номінації об'єкта за найзагальнішими родовими ознаками типу *чоловік – жінка, хлопець / юнак – дівчина, дитина / підліток*, напр.: *Юначе! Це я сліпий, а у вас же очі є?* [2, с. 9]; *Потерпи, дитино* [2, с. 13]; *Ох, не з добром прийшла ти, жінко!* [2, с. 82];

2) звертання до людей / людини, як до нації в цілому, так і до конкретного її представника: *Точно, чувак...* [2, с. 11]; *Привіт, сирітко...*

[2, с. 52]; **Панове!** – Макс починає говорити... [2, с. 59]; **Тьотю...** Хочеш олів'є? [2, с. 86]; **Люди, стійте!** [2, с. 90];

3) родинного типу: **Здрастуй, мамо...** [2, с. 18]; **Знаю, синку!** [2, с. 20]; **Тату, та коли ти вже зі своїми чпоканнями припиниш?!** [2, с. 28];

4) власні імена: **Так ти жива, Любо!** [2, с. 9]; **Ну, хоч сьогодні, Максє!** [2, с. 9]; **Максime!** – почув [2, с. 17]; **Женечко, а чим зараз твоїй Максим займається?** [2, с. 17]; **І тебе покинула, Гоцику!** [2, с. 12]; **Вово, мати твою!** [2, с. 29]; **Дякую, Скачко** [2, с. 35]; **Мовчи, Доро...** [2, с. 41]; **Августе Альфредовичу! Це той бульйон, яким ви годуєте безпритульних?** [2, с. 60]; **Чонгане! Ти кому-небудь розповідав...** [2, с. 74]; **Ти зраджуєш своїй місії, Ганно!** [2, с. 88]; **Данко! Йдемо?** [2, с. 91]; **Дане! Ми пішли!** [2, с. 91]; **Доброго дня, Ольго** [2, с. 112].

П. Апеляція до коханої людини, часто це субстантивовані прикметники як апелятиви, напр.: **Добраніч, любий** [2, с. 23]; **Поцілуймося, мила...** [2, с. 36]. Такі апеляції можуть бути зоонімами: **Кицю! Відійди у кут! Там темно...** [2, с. 59]. Звернення до близьких людей (істот) через використання іменників на позначення неістот (неживих предметів або абстрактних понять), напр.: **Прости мене, любове!** [2, с. 35]; **Ну... Тихо, тихо, сонечко...** [2, с. 87].

Деякі з апелятивів виконують функцію лайливих слів або вигуків, напр.: **Дідько, що я тут роблю?!** [2, с. 13]; **І коли ж ти вже подохнеш, сволото!** [2, с. 29]; **Дурник!** [2, с. 99].

У романі Люко Дашвар надає перевагу постпозиції вокатива, але іноді вона послуговується також препозиції, інтерпозицією. Напр., постпозиція – **Прости мене, Максime...** [2, с. 17]; **Ти ... змарніла, мамо** [2, с. 18]; препозиція – **Максime Володимировичу, перепрошую...** [2, с. 65] або **Мамо, я вас жалію, як можу!** [2, с. 101] або **Галю, у мене геморої!** [2, с. 104]; інтерпозиція – **Запрошую вас, пані Доро, до себе у гості** [2, с. 85].

Щодо внутрішньореченневих позицій, то однокомпонентні, неускладнені вокативи в реченні найчастіше функціонують в кінці речення, тобто в постпозиції, напр.: **І ти відпочивай, синочку** [2, с. 23]. Серед апелятивів у романі Люко Дашвар «Біті є. Макс» переважно трапляються однокомпонентні, але є й двокомпонентні, напр.: **Добре, Максime Володимировичу** [2, с. 35]; **Прошу, пані Доро** [2, с. 46]; **Августе Альфредовичу!** [2, с. 48].

Серед апелятивів, які є складниками різних речень, Люко Дашвар послуговується й вокативними реченнями, які обмежуються апелятивом, напр.: **Пупсику! Я хочу пі-ні...** [2, с. 59]. Майже всі вокативні речення переважно окличні або незакінчені речення, напр.: **Тату... Ми не про свята!**

[2, с. 73]. Такі речення можуть поширюватися вигуками й підсилювальними частками, напр.: – *Ну... Годі, Максє* [2, с. 73] або *Ох, Ромко!* [2, с. 39].

Як варіант діалогу з використанням апелятивів з стилістичною метою у романі «Біті є. Макс» є, наприклад, незакінчені й окличні вокативні речення: – *Ганно... – Іванівна! – Приберіть тут, Ганно Іванівно* [2, с. 42] – таким чином авторка передає незручність ситуації між Максом і Ганною. Також у мовленні героїв роману «Біті є. Макс» трапляються запозичення з різних мов апелятиви, наприклад із англійського мовного етикету: *Добридень, леді* [2, с. 31].

Щоб передати емоційно-оцінну характеристику героїв, авторка послуговується різними словотвірними суфіксами пестливості (-чик-, -юн-, -очк-) напр.: *Максимчику...* [2, с. 25]; *Знаєте, Олюню...* [2, с. 32]; *Синочку... Привіт!* [2, с. 83]; *То що ви робите, жіночко?* [2, с. 92].

Окрім літературних апелятивів, у романі «Біті є. Макс» поряд з літературними трапляються нелітературні форми, напр.: *Дюк, друже!* [2, с. 74]; *Вово, ти Новаковського добре знаєш?* [2, с. 66]; *Свєсто Сергійвно...* *Я тебе прославлю* [2, с. 108]; *Мам... Свєсто...* [2, с. 110]; *Дане! Чувак! Де ти пропадаєш?!* [2, с. 118].

Отже, для роману «Біті є. Макс» Люко Дашвар характерними є такі вокативи: найчастіше трапляються однокомпонентні, але бувають і двокомпонентні апелятиви; найбільш поширена група вокативів – антропонімічні власні назви (ім'я, прізвище, по батькові, прізвиська); серед загальних назв у формі звертань поширеними є родинного типу або субстантивовані прикметники на позначення близьких людей; щодо позиції апелятива то авторка надає перевагу постпозиції, вона в неї є домінуючою. Поряд із апелятивами, які входять до складу речення, авторка послуговується вокативними реченнями. Вокативні речення за комунікативною метою переважно окличні спонукальні або питальні, а також незакінчені речення. Окрім того, Люко Дашвар іноді послуговується нелітературними формами апелятивів, щоб відобразити реальне життя в сучасній Україні через народне мовлення.

Література

1. Гопштер Є. Флексивне вираження кличного відмінка в сучасній українській мові. *Українська мова і література в школі*. 2003. №7. С. 70–73.
2. Дашвар Л. Біті є. Макс. Книга 2. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. 288 с.

3. Єрмоленко С.І., Лясецька Н.В. Вокатив у сучасній українській мові (на матеріалі творчості Оксани Забужко). *Мова. Свідомість. Концепт* : зб. наук. статей. Мелітополь : МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2017. Вип. 7. С. 29–33.
4. Єрмоленко С.І., Чупрун Л.Л. Семантико-граматичні параметри вокатива в сучасній українській літературі. *Мова. Свідомість. Концепт* : зб. наук. статей. Мелітополь : МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. Вип. 6. С. 29–32.
5. Мала філологічна енциклопедія / Уклали : О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2007. 478 с.
6. Скраб М. Прагматичні функції номінації адресата мовлення. *Українська мова: науково-теоретичний журнал Інституту української мови Національної академії наук України*. 2003. №2 (7). С. 71–77.

Єрмоленко С.І.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови

Юдакова О.О.

здобувачка вищої освіти
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ПОРІВНЯЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ У РОМАНІ ЛЮКО ДАШВАР «НА ЗАПАХ М'ЯСА»

Анотація. У дослідженні порівняльні конструкції описуються на граматичному, семантичному й функціональному рівні. Автори пропонують роман Люко Дашвар «На запах м'яса» охарактеризувати з точки зору порівняльних конструкцій, які відтворюють індивідуальний стиль письменниці, її захоплення порівняльними конструкціями, які утворюють парцельовані речення тощо. Люко Дашвар використовує багато порівняльних конструкцій, які відтворюють рухові елементи, пов'язані з тваринним і рослинним світом, мають порівняльні сполучники тощо.

Ключові слова: порівняльні конструкції, парцельовані речення, порівняння, формально-граматичний і функціонально-семантичний підходи.